

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Миряна Янакиева

Институт за литература, БАН

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“,

по професионално направление 2.1. Филология (Литература на народите на Европа,

Америка, Азия, Африка и Австралия – Западноевропейска литература),

обявен в ДВ, бр. 24 от 17.03.2023 г.,

с кандидат доц. д-р Калин Руменов Михайлов

Професионалният път на Калин Михайлов като преподавател по западноевропейска литература към Катедрата по теория и история на литературата при Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ започва от 1995 г., отначало като хоноруван асистент, а през 2001 г. вече и като редовен асистент. Оттогава насам той преминава през всички етапи на кариерното израстване и се хабилитира като доцент през 2009 г.

Докторската си дисертация на тема: „Към поетиката на френския роман между двете световни войни: модели на насилието в романите на Франсоа Мориак и Жорж Бернанос“ защитава през 2000 г., а от 2004 г. досега, наред със задължителните и избираеми лекционни курсове по западноевропейска литература, които води на студенти бакалаври от различни специалности на ФСФ, ФФ и ФКНФ, той чете избираем лекционен курс „Християнски мотиви в (западно)европейският роман“ в рамките на магистърската програма „Литературознание“ на ФСФ, а също така е изнасял различни семинари и летни курсове към Софийския университет, Университета „Мария Кюри-Склодовска“ в Люблин, Полша и Университета на Саарланд, Германия. Печелил е стипендии и е провеждал специализации в университети в Германия и Швейцария, участвал е в национални и международни научни проекти. Основател е на академични и културни общности като Българско общество „Достоевски“, „Академичния кръг по сравнително литературознание“, Асоциацията за насърчаване на християнското художествено слово „Емпирей“.

Респектираща по своя обем и тематично разнообразие е научно-изследователската работа на доц. Михайлов през годините. Пълният списък с публикациите му в България и в чужбина, групирани в различни рубрики като

монографии, статии и студии, доклади на научни форуми, съставителство и редакция на сборници и периодични издания, научно-популярни текстове, свързани с литературознанието, наброява 205 заглавия, към които се добавят и осем превода на научни и художествени произведения. Вън от този списък кандидатът е оставил многочислените си публицистични и художествени текстове. В настоящия конкурс той участва с избрани публикации, сред които две монографии и осем научни статии.

Дори най-повърхностният преглед на заглавията на трудовете на Калин Михайлов, както тези от пълния списък, така и предложените за участие в конкурса, показва ясно, че при всичката многопосочност и широта на неговите научни търсения, те са направлявани и вдъхновявани от една постоянна тема, чиято значимост за него самия не бихме се поколебали да определим не само като научна, но и като екзистенциална. Дълбоката лична мотивация за избора на изследователско поле е предпоставка за силата и искреността на моралния ангажимент на учения към неговия предмет.

Въпросната тема е ясно указана в заглавията и на двете му монографии, посочени в конкурсната селекция: „Християнската литература – между вписването и отграничаването“ (2013) и „Християнство и литература. Фигури на (не)благородното“ (2023).

Една от многото нишки, които свързват тези два труда и говорят за постоянството на научните интереси на Калин Михайлов, е резултат от дългогодишните му занимания с творчеството на френския писател Жорж Бернанос, на когото е посветена и по-ранна негова монография, озаглавена „Мориак и Бернанос. Два романни свята между насилието и любовта“. Тя е публикувана в България през 2006 г., а през 2011 г. съкратен нейн вариант в превод на френски език излиза и във Франция (*Mauriac et Bernanos. Deux mondes romanesques entre la violence et l'amour*).

В началните глави на монографията си „Християнската литература – между вписването и отграничаването“, в която вниманието на автора се съсредоточава върху примери за две жанрови проявявания на християнската литература – романа и лириката, той предлага проникновен прочит на романи на Бернанос, които анализира в съпоставка с романи на Дж. Макдауъл и Фр. Ривърс, за да проблематизира понятието за „назидателен“ роман, но и за да изясни своята концепция за възможното „допълване между литературоведския и богословския подход в работата върху романни текстове, в които християнската проблематика е повече или по-малко експлицитно заявена“. Впрочем въпросът за сътрудничеството и/или съперничеството между подходи в

хуманитаристиката стои с особена острота в полето на литературознанието, същностно белязано от непреодолимото си раздвоение, по израза на Никола Георгиев, между две противоположни тенденции: към съмодостатъчност и към отвореност. Позицията по този въпрос, зад която застава Калин Михайлов, би могла да се определи като смирен литературоведски професионализъм. Казано с неговите думи, когато „литературознанието и богословието си сътрудничат градивно, доминиращата роля, запазена като правило за философско-богословските концепти, не може да притесни сериозно добросъвестния изследовател“ (с. 24).

Задълбочени и оригинални са наблюденията му върху специфичната роля на фигурата на свещеника, ключова за разбирането на цялостната визия за реалността в творчеството на Бернанос, чийто „спор“ със света е в основата си спор за същността на езика. Много интересен, тънък, в известен смисъл и неочакван момент тук е ценностното противопоставяне между понятията „диалог“ и „общуване“. До това противопоставяне Калин Михайлов достига в своята интерпретация на критиката, която френският писател, именно от гледната точка на свещеник (макар никога да не е бил такъв в действителност), отправя към езика, на който говори отдалечилият се от Бога свят: език, сведен до конвенционални знаци, лишени от универсални означаеми, на който може да се води „диалог“, но не и да се осъществи истинско общуване (с. 26).

Първоначалният подтик за написването и на най-новата книга „Християнство и литература. Фигури на (не)благородното“, която кандидатът представя като основен монографичен труд за настоящия конкурс, отново е свързан с Жорж Бернанос, по-конкретно с неговата закъсняла преводна рецепция в България. В подобна ситуация на закъснялост, която се оказва валидна и за голям брой други писатели, попаднали във фокуса на вниманието на изследователя, се съдържа съществен проблем. Една от безспорните заслуги на неговия труд се състои в самото поставяне на този проблем, който е не само прозорливо идентифициран, но е намерен и ключ към неговото разрешаване, грижливо и убедително прояснен още в уводната част на монографията. А проблемът, както Калин Михайлов го е видял, е следният: когато със закъснение в чужда литературна и културна среда се появява автор, който е „не просто писател, а свидетел на своето време“, как този свидетел на своето време да се превърне в свидетел не само на по-късното време, в което се е случила закъснялата му рецепция, но и на всички времена.

Принципният характер на така изкристализирания въпрос изисква неговото разглеждане да се положи в широк културно-исторически и литературен контекст, за да

се осигури „адекватното му възприемане и тълкуване в настоящата българска социокултурна среда“. Начинът да бъде конструиран такъв контекст – в което се състои и една от главните задачи на изследването – е около Бернанос да се очертае достатъчно широк кръг от автори от различни епохи и принадлежащи към различни национални литератури, чието творчество позволява тяхното определяне като „свидетели на времето“, отличаващи се със сходна на тази на френския писател „чувствителност към метафизичните въпроси на човешкото битие“. Задача задължаваща и нелека, при чието осъществяване се проявява солидната литературно-историческа компетентност на Калин Михайлов. В същото време, внушителният списък от имена като Юго, Балзак, Камю, Достоевски, Сервантес, Мандзони, Даниъл Дефо, Джонатан Суифт, Уолтър Скот, Жул Верн, Константин В. Георгиу, Джордж Оруел, Айн Ранд, Чеслав Милош, Франсин Ривърс, Ане Франк, Александър Шмеман и други, които отговарят на зададения от изследователя критерий на свидетелството, изисква да се уговорят и неговите граници. И точно тук, подсказано от предговора на Андре Марло към изданието от 1974 г. на романа на Бернанос „Дневникът на един селски свещеник“, се избистря ключовото понятие за *предание на благородството*, което по думите на Калин Михайлов задава *концептуалната макрорамка* на цялото му изследване.

Гарантирането на функционалността на това понятие на свой ред предполага да бъдат внимателно уговорени, както това е сторил Калин Михайлов, значенията, вложени в системно свързани помежду им термини като *благородна личност*, *благородство* (и неговия семантичен еквивалент *благородноТО*), *фигура* (с оглед на честата му поява в словосъчетания като „фигура на героя благодетел“, „хетеротопна фигура“, „месианска фигура“ и др.). Тук ще се ограничим само с един пример за терминологично прецизиране, това на понятието „благороден жест“, дефинирано като „безкористно милосърдно отнасяне към другия“, при което извършителят „полага стореното от него изцяло в плоскостта на смиреното служене“ (с. 35).

В хода на задълбочения анализ на богат набор от литературни примери за герои извършители на благородни жестове в романи от XIX и XX век се откроява и насища със смисъл и друго ключово понятие, в чието дефиниране виждаме едно от най-значимите постижения на Калин Михайлов – понятието *вертикален реализъм*. Според него елементи на този вид реализъм присъстват в една романова литературна творба тогава, когато в нея се долавя „наличие на съзнание за вертикално измерение на действителността“ и „разбиране за ситуирането на човека по вертикалната (йерархична)

„ос“ на битието като същество, съзнаващо уникалното, средишно място, което му е отредено изначално (с. 53).

Като много находчива и продуктивна за целите на изследването изпъква изведената от автора опозиция между *самодостатъчност* (или илюзия за самодостатъчност на персонажа) и *Провидение*, предложена като ключ към оригиналния съпоставителен прочит на романи на Даниел Дефо и Жул Верн.

Сериозни са теоретичните приноси на монографията. Един от тях например е мотивиран отново от наблюденията върху особеностите на романа на Бернанос „Дневникът на един селски свещеник“ и се състои в открояването на спецификите на дневниковото слово в романа и извън него и на жанровото взаимодействие между дневника и романа. Продуктивен новаторски момент е и въвеждането на понятието „герой хетеротопия“ и дефинирането на неговите функции, сред които тук ще цитираме следната: да насочи вниманието на читателя към ключовите моменти от повествованието, в които се осъществява „преход от утопичното към антиутопичното пространство или обратно“ (с. 126). Примерите са от романи на Ж.Верн, Достоевски, Суифт, Оруел. Като важна отличителна черта на героя хетеротопия, Калин Михайлов посочва зависимостта от семейството на начина, по който този тип герой функционира. Заключение, до което достига, е че важноста на институцията традиционно семейство и отношението към него играят ролята на „лакмус за успеха или краха на утопичните социално-инженерни проекти, превърнали се в антиутопична действителност“ (с. 138).

Наред с оригиналния концептуален аспект на неговия проект, състоящ се в убедително проведен опит да се конструира модел на връзката християнство и литература през понятията за вертикален реализъм и предание на благородството, несъмнено достойнство на труда на Калин Михайлов са и проникновените анализи на литературните текстове от внушителния корпус, с който той работи, и между които той често открива неочаквани и изключително плодотворни връзки. Един от блестящите примери за това се намира в главата „(Не)възможното отечество на езика“, където по впечатляващ начин са успоредени автори като Данте и румънския писател от XX век, емигрирал във Франция, Константин Вирджил Георгиу, с неговия роман „Двадесет и петият час“. Основания за подобна аналогия Калин Михайлов вижда в това, че и при двамата автори може да се говори за квазисакрален текст. Той успява да докаже, че към романа на Георгиу, и по-специално към една конкретна сцена от него, е приложим моделът на четене на Дантевия „Ад“, изразяващ се в постъпателното придвижване през четири нива на смисъл: буквален,

алегорически, морален и анагогически. Разгърната в светината на тази аналогия, предложената от Калин Михайлов интерпретация на творбата на Георгиу си поставя за цел да потърси отговор на изключително важния въпрос „има ли предел, отвъд който човешкото достойнство не подлежи на поругаване“ (с. 152).

Настоящата рецензия не би пропуснала да открие още един приносен момент в труда „Християнство и литература. Фигури на (не)благородното“. Той се състои в прилагането на ключовите понятия за вертикален реализъм и предание на благородството към творчеството на българските майстори на разказа Елин Пелин и Йордан Йовков. На последния е отредено подобаващо място в контекста на проблема за отношението между християнство и литература и в по-ранната монография от 2013 г., където отделна глава е посветена на Йовковата повест „Жетварят“ и традицията на християнския роман. В центъра на вниманието на изследователя е въпросът как в тази повест са вградени и се проявяват двете новозаветни представи за време, обозначени с понятията „хронос“ (линейното време) и „кайрос“ (благоприятния момент, който не бива да бъде пропуснат).

В новата монография от 2023 г. оригинален ключ към търсенето на християнските измерения в прозата на Елин Пелин и Йовков е потърсен и в знаменитите портрети на двамат писатели: на Елин Пелин от Змей Горянин и на Йовков от Спиридон Казанджиев. По този начин частично е реабилитиран психобиографичният подход в литературознанието, като в същото време са изведени два възможни образеца на благородство във фигурата на един писател и на начина, по който то може да се прояви в творчеството му. Както обобщава Калин Михайлов, при Елин Пелин, обрисован от Змей Горянин, благородството на характера присъства в самата му личност някак изначално и писането му явява това благородство, докато благородството при Йовков, такъв, какъвто ни го представя проф. Казанджиев, се определя преди всичко от високата кауза, на която той служи (с. 177).

В заключение ще подчертаем, че поради ограничения ѝ обем, в настоящата рецензия останаха незасегнати още много важни и приносни елементи както в най-новата монография, така и в цялостната изследователска и преподавателска дейност на Калин Михайлов, която дава всички основания да му бъде присъдена академичната длъжност „професор“, по професионално направление 2.1. Филология (Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – Западноевропейска литература).

Подпис: